DE NĀGA ARDDHAWALĪKA BIJ DE JAVANEN.

DOOR

DR. G. A. J. HAZEU.

In den loop der laatste jaren werden door den heer J. KNEBEL, assistent-resident te Pěmalang, een reeks Javaansche desalegenden bekend gemaakt (in de deelen 37, 38 en 39 van 't Tijdschr. v. h. Batav. Gen. v. K. en W.). Voor wie belangstelt in den gedachtenkring van den Javaanschen „kleinen man”, zijn deze desalegenden een nauwkeurige lezing overwaard. 't Is merkwaardig, daaruit te zien welk een massa oude geschiedenissen en overleveringen uit den „jaman buda” onder de hedendaagsche „wong desa” nog voortleven, en hoe ook nù nog veel van den inhoud der oude gedichten gemeengoed is zelfs van de eenvoudige ongeletterden. Ook openbaart zich hier weder de — trouwens zeer gewone en begrijpelijke — neiging tot localiseeren, gevolg van het algemeen-menschelijke streven om eigen woonplaats te omgeven met den nymbus van den roem en de heerlijkheid der aloude helden. Dáárdoor kwamen de bewoners van een bepaalde streek er toe om hùn desa, hùn bosch, hùn berg, hùn rivier voor te stellen als het tooneel, waarop het een of ander wonderfeit of heldenstuk, bekend uit de oude zangen of uit de wayang-voortooningen, zou hebben plaats gehad. En deze voorstelling kon nog te gemakkelijker ontstaan, omdat zulk een verhaal — voor òns een episode uit de oude literatuur, dikwijls niet eens oorspronkelijk Javaansch — voor hèn een stuk oude echt-Javaansche geschiedenis was.

Zoo verneemt men, om een enkel voorbeeld te noemen, uit een dezer desalegenden dat de rasěksa Arimba, wiens dochter dewi Arimbi met Bratasena (= Bhīmasena) trouwde, in Těgal heeft geresideerd: vele desa's aldaar danken hùn naam aan voorvallen uit den strijd van dezen reus Arimba met den woesten Pāndawa, en de in die streek gelegen „gunung Gajah” werd aldus

geheeten omdat hij, ook al tijdens dien strijd, op Arimba's gebed in een olifant werd veranderd. Intusschen weten wij dat deze legende, zoowel wat den inhoud als wat de namen der hoofdfiguren betreft, ontleend is aan 't Âdiparwa van het Indische epos Mahābhārata, en wel aan dat gedeelte, dat „Hiḍimbawadhaparwa (d. i. hoofdstuk, handelend over het dooden van Hiḍimba [door Bhīma]) heet ¹.

Uit dit voorbeeld kan tevens blijken, dat ook in deze legenden de Indische overleveringen, in oude tijden door de Hindu's op Java gebracht, nog altijd zijn bewaard gebleven, al vinden wij ze hier ook slechts terug als verkleurde en gehavende, hier en daar met grove hand bijgewerkte brokken van de oorspronkelijke meesterstukken.

Onder die desalegenden is er ééne, die tot titel heeft: „Het Beeld van Ardawalika”. (Tijdschr. Batav. Gen. deel 39, pag. 223 sqq.). In de desa Tjawitali (afd. Brēbēs, distr. Boemidjaja) en wel in de rivier Koemisik aldaar, bevindt zich — zoo vertelt de schrijver — een steenen beeld, slechts bij laag water zichtbaar, dat zijn ontstaan te danken heeft aan den draak Ardawalika; vandaar dat dit beeld heet: „Rētja Ardawalika.” De bewoners van de omstreken van genoemd riviertje vertellen ter verklaring daarvan een legende, die — zooals de heer Knebel niet naliet aan te wijzen — in hoofdzaak ontleend is aan het beroemde gedicht „Brata-Joeda” en wel aan str. 3-9 van den 44sten Zang. En daar dit gedicht, hoewel een zelfstandig-Javaansch product, in laatste instantie zijn stof heeft geput uit het Mahābhārata, hebben we ook hier weer te doen met een verhaal, uit Voor-Indië op Javaanschen bodem overgebracht. Maar natuurlijk onderging vorm en inhoud van dit vertelsel in de nieuwe omgeving belangrijke wijzigingen: hier verkort, daar uitgebreid, elders weer verward met andere overleveringen, heeft het in den loop der eeuwen allengs een van het oorspronkelijke sterk-afwijkend voorkomen gekregen. Reeds den naam van de hoofdfiguur, den draak Ardawalika, zou men in 't Mahābhārata vruchteloos zoeken.

Wie de beschavingsgeschiedenis wil bestudeeren van een volk, welks cultuur uit zóóvele lagen bestaat als die van de Javanen, zal noodwendig moeten beginnen met eene schifting van hare verschillende bestanddeelen, en deze schiftingsmethode zal men

¹ Mahābh. I çl. 5928—6102.

dus ook op hun sagen- en verhalenschat moeten toepassen. Uit dit oogpunt beschouwd kan het nuttig zijn dergelijke legenden als de hier besprokene te ontleden in haar verschillende bestanddeelen, te vergelijken met den oorspronkelijken — in casu den Indischen — vorm en te pogen de afwijkingen van het origineel te verklaren. En wat in 't bijzonder de bedoelde legende betreft, deze is ook hierom van belang, omdat de nāga Arḍawalika in de schatting der Javanen een eenigszins bijzonderen rang bekleedt of althans ingenomen heeft: immers zijn beeld in goud vindt men onder de Rijkssieraden van de vorsten van Sālā en Yogya.

De desalegende verhaalt ons aangaande den nāga het volgende: Toen tijdens den „prang Brata-Joeda” Karna en Arjuna aan 't vechten waren, zweefde een draak, Arḍawalika geheeten, hoog in de lucht. Deze zag in den strijd van Karna tegen Arjuna een geschikte gelegenheid om zich op laatstgenoemde te wreken, want vroeger was Arḍaw.'s vader, ook een draak en Nagasewu genaamd, door Arjuna gedood. Arḍaw. incarneert zich daarom in den pijl, dien Karna juist op 't punt was op zijn vijand af te schieten. Doch de booze toeleg mislukt: niet 't geheele hoofd, maar alleen den mijter en 't hoofdhaar van Arjuna rukt hij af met zijn muil Eenigen tijd later, nadat intusschen welwillende „widadari's” nieuw haar aan den schedel van hun gunsteling hebben aangezet en onderwijl baṭara Krēṣṇa zijn vriend heeft gewaarschuwd dat de zoon van Negasewu er op uit is den dood zijns vaders bloedig te wreken, zweeft de draak weer rond in het luchtruim, hoog boven zijn vijand. Maar nu legt Arjuna zijn pijl aan en schiet Arḍawalika den strot af. Stervend giert de draak neer in de rivier Kumisik. Daarom wordt het steenen beeld in die rivier tot op den huidigen dag „rētja Arḍawalika” genoemd.

Allereerst is het noodig de verschillende vormen te vergelijken, waarin we deze legende kennen, en we beginnen dus met den oorspronkelijken Sanskr̥t-vorm, zooals die voorkomt in Boek VIII, 't Karna-parwa, van het Mahābhārata, en wel cl. 4633—4682. De episode verplaatst ons midden in 't gevecht tusschen Karna en Arjuna. Tengevolge van 't geweldig dreunen en stampen, door dien strijd veroorzaakt, is de aardoppervlakte gebarsten. Door den

aldus ontstanen spleet weet de nāga Aṣwasena zich van uit de onderwereld (pātāla) naar boven te werken, naar de aardoppervlakte. Die Aṣwasena nu had een oude veete tegen Arjuna, omdat deze indertijd bij den brand van 't Khāṇḍawa-woud zijn moeder had gedood. Als hij, boven gekomen, Arjuna ziet strijden met Karna, beseft hij dat dit een schoone gelegenheid is om zich op zijn vijand te wreken. Fluks vereenigt hij zich met den pijl, dien Karna juist wil afschieten, zonder dat deze het merkt. Maar het booze opzet mislukt: Kr̥ṣṇa, Arjuna's wagenmenner, heeft den pijl zien aankomen en snel de paarden in de knieën doen vallen, zoodat slechts Arjuna's diadeem (kirīṭa) door den pijl getroffen en weggerukt wordt. Aṣwasena, zonder den moed op te geven, keert ijlings terug tot Karna, en zegt tot hem: „Toen ik zooeven door U werd afgeschoten zonder dat gij het wist, is 't mij niet gelukt zijn hoofd weg te rukken; daarom, schiet mij nu af mèt uw weten, en zeker zal ik dàn onzen gemeenschappelijken vijand dooden. Ik ben Aṣwasena, en ik heb een oude veete tegen dezen zoon van Pr̥thā, omdat hij de moordenaar is van mijn moeder. Al mocht ook Indra in eigen persoon hem beschermen, tóch zal hij naar 't paleis van den schimmenkoning (pitṛrāja = Yama) gaan.” Maar Karna weigert, hij wil niet aan vreemde hulp de overwinning te danken hebben. Woedend wendt de slang zich om; hij neemt de gedaante van een pijl aan en sist alléén op Arjuna af. Kr̥ṣṇa ziet hem door de lucht suizen en zegt schielijk tot zijn wapenbroeder: „Dood dien grooten slang! Want dat is dezelfde, die vroeger, toen gij, den boog in de hand, god Agni trachtte te verzadigen in 't Khāṇḍawa-woud, door de lucht ontvluchtte, terwijl zijn moeder met haar eigen lichaam hem dekte, zoodat gij, meenende slechts één gedaante te zien, de moeder in plaats van hemzelf doodde. Daarvoor komt hij zich nu op u wreken.” Gewaarschuwd nu, spant Arjuna snel zijn voortreffelijken boog Gāṇḍiwa en treft den nāga met zes scherpe pijlen; zijn lichaam aan flarden gescheurd, valt Aṣwasena dood ter aarde — .

Den oudsten Javaanschen vorm van ons verhaal kennen we niet, want 't Karna-parwa behoort niet tot die gedeelten van het groote Indische epos, waarvan de Oud-Javaansche prozabewerking (vervaardigd 945 Çaka) ons toegankelijk of zelfs maar bekend is. Wel kunnen we de vrijere poëtische bewerking vergelijken, die in 1079 Çaka door Mpu Sedah werd geschreven, het bekende Bhārata-Yuddha. De bedoelde episode vinden we strofe 465^d—475. Ge-

citeerd worden hier alleen die verzen, die direct voor ons doel van belang zijn. ¹

[Metrum: Wasanta-tilakā: — — — — —]

465^d. Mangkin kalud ri wijil ing bhujagādbhutāgōng ||

466. khyāting sa-rāt ngaranikādrawalika tan len |
kākārṣanāpranga tumūta ri sūryaputra |
apan gēlēngnya ri Dhanañjaya ngūni pūrwwa |
hetunya munggi warayang nrēpa Kārṇa cīghra ||
.....

473. Ling Kārṇa cīghra layat angbhujagādbhutāgōng |
krūrātibhīṣana tutuknya mangang karēsres |
mahyun tēkāmangana Pārtha dumuk larinya |
jihwānya warna guruwinda murub wiṣanya ||

474. Wruh Pārtha yan musuhirādrawalika tan len |
towinwuwus nrēpati Krēṣṇa makon prayatnā |
yekānpēgat pējah ikang bhujagānlinakṣa
rēncēm tēkapning iṣu piṇḍa gunung tibāngres. ||

De vertaling hiervan luidt:

465^d. „Onmiddelijk daarop volgde de verschijning van een slang,
466. verwonderlijk groot, beroemd over de geheele wereld, Adra-
walika (lees: Arddhawalika) geheeten, niet anders. Deze ver-
langde vurig het Zonnekind (= Kārṇa) te helpen in den
strijd. Want hij had een veete tegen Dhanañjaya (= Arjuna),
nog van vroeger. Dát was de reden waarom hij zich fluks
incarneerde in den pijl van Kārṇa.”

[Str. 467—473 wordt verteld hoe Krēṣṇa door een stoot
den wagen doet voorover wippen, zoodat alleen A.'s diadeem
door den pijl wordt weggerukt. Terwijl deze dan zijn losge-
rukten haarwong herstelt, biedt de slang Kārṇa zijn hulp
aan, welke echter trotsch van de hand gewezen wordt. „Ik
behoef geen hulp te vragen in den strijd” En nu volgt:]

473. „Zoo sprak Kārṇa. Snel vloog de verwonderlijk groote slang
weg, gruwelijk en zeer vreeselijk, met wijd opengesperden

¹ Volgens den tekst van 't bekende facsimile van een HS van Raffles, ge-
lithografeerd bij Lankhout. Veranderd werd slechts dáár, waar 't metrum duidelijk
een fout aanwees — . De naam van de slang wordt bij Cohen-Stuart (Krit. aant.
p. 215 en 219) geschreven: „Ardawalika” of Ārda; maar het metrum wijst uit
dat de *z* lang is. „Arddhawalika” moet de oorspronkelijke vorm zijn. Hierover later.

muil, ijzingwekkend. Hij wilde Pârtha (= Arjuna) verslinden, hij gierde recht op hem af. Op zijn tong, blauw-groen-getint
 474. als saffier ¹, vlamde het venijn —. Pârtha wist dat dit zijn vijand Arddhawalîka was, en geen ander. Toch sprak nog vorst Krêṣṇa, hem vermanende op zijn hoede te zijn. Toen werd hij doorschoten, de slang, en getroffen sneuvelde hij. Hij was overal doorstoken (zijn lichaam was vol gaten) door de pijlen; hij viel neer als een berg, gruwelijk [om aan te zien].

Men ziet, het origineel is tamelijk nauwkeurig gevolgd door den Oud-Javaanschen dichter. Alleen dient er op gewezen te worden, dat de oorzaak van de vijandschap tusschen den nâga en Arjuna hier niet wordt vermeld, en tevens dat de slang, in 't Mahâbh. Açwasena genoemd, hier een geheel anderen naam draagt, een naam, waarvan de oudste vorm als Arddhawalîka zich voordoet. ²

Het Nieuw-Javaansche epos „Brata-Yuda” is een omwerking in macapat van het zooeven besproken Kawi-gedicht, en vervaardigd omstreeks 't midden der 18de eeuw door Yasa-dipura; doch daaruit volgt geenszins dat de omwerker slechts de ons bekende Kawi-redactie als bron gebruikte: 't staat vast dat hij ook uit andere, ons niet meer bekende bronnen putte. ³ De Ardawalika-episode vindt men in str. 3—9 van Zang 44 (ed. Cohen-Stuart), waarnaar we verwijzen. De opeenvolging der gebeurtenissen stemt niet overeen met die van onze Kawi-redactie. Maar voor ons doel van gewicht is slechts het volgende:

1. De slang heet hier „Ardawalika”, wat duidelijk een — in 't nieuw-Jav. gewone — onnauwkeurige schrijfwijze is van Arddhawalîka.

2. Zijn komst wordt beschreven aldus: „Prapta taksaka sagunung, sarpa pun Ardawalika.” (De nâga Takṣaka is in 't Mahâbh. een bekende slangenvorst, en wel juist de vader van Açwasena, maar taksaka werd in 't Nw.-Jav. nomen appellativum voor een soort groote slangen).

¹ guruwinda = kuruwinda. Zie prof. Kern in Bijdr. Kon. Inst., 3^e reeks, IV p. 5 sqq.

² Dat de Arddhawalîka van het Bhârata-yuddha identiek is met den Indischen Açwasena, vermeldde prof. Wilken reeds terloops — op gezag van prof. Kern — in de Bijdr. Kon. Inst. 5^e volgr., II p. 615, noot 23.

³ Zie wat prof. Kern hierover zegt in de inleiding op zijne uitgave van „Zang 15 v. h. Bhârata-Yuddha” in Bijdr. Kon. Inst. 3^e volgr., deel VIII p. 159.

3. Krěsna waarschuwt Arjuna met de woorden: „Mungsuhira iku prapta, den prayitna, Ardawalika ngûni, sira ngrusak bapakipun,, iku malës ing sira.” In tegenstelling dus met de ons bekende Kawi-redactie wordt hier wel de reden van Ardaw.'s veete tegen Arjuna meegedeeld, maar terwijl 't Mahàbh. herinnert dat Arj. de moeder van Açwasena gedood had, heet hier Ardaw.'s vader het slachtoffer te zijn geweest. Hetzelfde vernamen we uit de desalegende, doch daar wordt ook de naam van den vermoorden vader genoemd: hij was „de draak Naga-sewu” (wat bet.: „duizend slangen”).

Er is nog een bron, die we niet mogen verwaarloozen, n.l. de Maleische bewerking van 't Bhârata-Yuddha, waarvan dr. van der Tuuk een uitvoerig uittreksel gaf.¹ Hoewel gevloeid uit een betrekkelijk jonge Jav. omwerking, vertegenwoordigt toch de Mal. bewerking blijkbaar een andere redactie van de stof dan de ons bekende Nieuw-Javaansche.² Hier nu lezen we: „Nu wil naga Ardawalika, zoon van sang naga Sioegina (dit is dr. v. d. Tuuk's transcriptie van سَوَقِينْ نَاكْ) zijn vader wreken, die door Ardjoena gedood is”. Blijkbaar is dit سَوَقِينْ de verhaspelde Mal. spelling van een Javaansch woord, zooals er in de Mal. bewerkingen van Javaansche gedichten zeer vele voorkomen. Men zou kunnen vermoeden dat het eene foutieve spelling is van سَوَسِينْ (Swasena), dus een afkorting van Açwasena; doch we moeten ons hier met een bloote gissing tevreden stellen.

't Verschil tusschen 't Indische origineel en de Javaansche vormen onzer legende concentreert zich dus in twee hoofdpunten, n.l.:

1°. de naam van den nâga (in 't Ind. Açwasena) in alle Jav. bewerkingen en ook in de Mal.: Arddhawalîka of verbasteringen daarvan.

2°. de oorzaak van des nâga's wrok tegen Arjuna: volgens 't Ind. verhaal had Arj. de moeder van den nâga gedood; 't Oud.-Jav. Bh.-Y. spreekt slechts van „een oude veete”, maar volgens de Nieuw-Jav. bewerking, waarbij zich aansluiten de desa-legende en de Mal. bewerking, was de vader de gedoode. De naam van dien vader, in de Nw.-Jav. bewerking in 't geheel niet vermeld, luidt in de Mal. سَوَقِينْ en in de desa-legende Naga-sewu.

¹ „Geschiedenis der Pâṇḍawa's naar een Maleisch handschrift der Royal Asiatic Society” in Tijdschr. Batav. Gen., deel 21, p. 53 en 54.

² Zie prof. Kern's boven geciteerde studie: Zang 15 v. h. Bh.-Y.

Vooral het laatstgenoemde verschilpunt schijnt ons van gewicht. Daar de ondervinding geleerd heeft dat maar heel zelden uit bloote willekeur veranderingen in een eenmaal bekende overlevering gemaakt worden, doch veeleer 't verwarren van verschillende verhalen, foutieve combinatie's of gevolgtrekkingen of ook 't misverstaan van teksten en onjuiste tekstkritiek hieraan schuld zijn ¹, daarom ligt het voor de hand een dergelijke oorzaak ook hier te vermoeden. Nog te eerder mag dit verondersteld worden, omdat de nāga Arddhawalīka ook nog in een paar andere Javaansche verhalen een rol speelt. Doch vóór we hierop nader ingaan schijnt het wenschelijk — ten einde niets te verzuimen wat misschien van nut zou kunnen zijn — om nog even na te gaan onder welke omstandigheden de moord van Arjuna op Aṇwasena's moeder volgens 't Mahābh. plaats greep. 't Boven geciteerde verhaal uit 't Kāṇḍaparwa verwijst naar den brand van 't Khāṇḍawa-woud. Dit voorval wordt beschreven in 't laatste gedeelte van 't Ādiparwa, dat daaraan dan ook zijn titel ontleent („Khāṇḍawadahana-parwa" Mahābh. I, 8050—8479). ² Agni (de vuurgod) heeft bij het twaalf-jaren-lange offer van koning Cwetaki te veel soma gedronken, tengevolge waarvan hij ziek is en de hem eigene hel-glanzende kleur heeft verloren. God Brahmā beveelt hem het vet te gaan eten van al de wezens, der goden vijanden, die in 't Khāṇḍawa-woud wonen. Wanneer hij aldus die asura's (niet-goden) zal verteerd hebben, dan zal hij weer normaal (prakṛtistha) worden. Vóór hij deze eigenaardige medicijn gaat innemen, verzekert hij zich eerst van de hulp van Arjuna en Krēṣṇa, daar hij wel vermoedt dat Indra, wiens vriend de nāga Takṣaka met het gansche slangenheir in dat bosch huist, zijn toelig zal pogen te verhinderen. Gewillig gaan de beide vrienden Arjuna en Krēṣṇa, de een gewapend met den boog Gāṇḍiwa, de ander met den discus Wajranābha (hun bij deze gelegenheid door bemiddeling van Agni geschonken) naar het Khāṇḍawa-woud, en beginnen de daar huizende wezens: dānawa's, rākṣasa's, nāga's etc. te bestoken. Intusschen, wat Agni voorzien had gebeurt: Indra en ook zelfs de overige goden trachten de slachting te verhinderen, maar de machtige hemelbewoners zijn niet bestand tegen den heldhaftigen Arjuna en den goddelijken

¹ Zie wat prof. Kern hierover zegt in „Een Indische Sage in Javaansch gewaad" p. 29.

² Dat deze mythe een cosmologischen achtergrond heeft is hier niet van gewicht, omdat de Javanen daarvan toch nooit iets begrepen hebben.

Krēṣṇa. Slechts zeer weinigen ontkomen aan de slachting, en tot die bevoorrechten behooren de nāga Takṣaka en diens zoon, Aṣwasena. Hieromtrent leest men (cl. 8236 sqq.): "Takṣaka echter, de zeer sterke slangenvorst (nāgarājo mahābalaḥ), was daar niet; hij was namelijk juist tijdens den brand naar Kurukṣetra (= 't Jav. tēgal Kuru) gegaan. Wel was aanwezig Aṣwasena, Takṣaka's krachtige zoon (Takṣakasya suto balī); deze deed alle moeite om Agni te ontkomen. Maar hij kon er niet uit komen [uit 't woud], daar hij zich aan alle kanten den uitgang versperd zag door Arjuna's pijlen. Doch zijn moeder, de dochter van een slang, poogde hem te redden door hem te verslinden; eerst verslond zij zijn kop, toen begon ze zijn staart in te slikken, en onderwijl ijde zij voort, het slangenwifje, om haar zoon te redden. Maar de Pāṇḍawa (Arjuna) schoot haar, midden onder haar vlucht, met zijn scherpen pijl het hoofd af. Dat zag Čaci's gemaal (Indra); begeerende Aṣwasena te redden, verbijsterde hij, de Bliksemdrager, Arjuna door stormwind en regenvlagen [op hem af te zenden]. Ondertusschen wist Aṣwasena te ontkomen." (8241).

Deze natuurmijthe is ons ook in haar oudsten Javaanschen vorm bewaard gebleven. Wij citeeren hier alleen het gedeelte dat direct voor 't doel noodig is, zooals het staat in het aan prof. Kern toebehoorende HS. van het Âdiparwa, fol. 159, b.:

"Hana ta nāga si Swasena¹ ngaranya, anak nikang nāga Takṣaka, kawkas mwang ibunya nāgini. Ya ta gaway upāya sumawut ikūnyebunya, manglayang tayeng ākāça. Tātan kahidēp yan nāga rwaṅ siki, tunggal juga pakatonanya. Pinanah pwa ya de sang Arjjuna, pgaṭ gulūnya² tumibā ri hyang Agni. Kunēng anaknya si nāga Sena, yekomsat, rinākṣa de hyang Indra."

D. i.: "Er was een slang, Swasena genaamd, een kind van de slang Takṣaka, achtergelaten met zijn moeder de vrouwtjesslang (of: Nāgini geheeten)³. Deze nam een list te baat: hij verslond den staart van zijn moeder, en toen vlogen zij de lucht in. Men

¹ De verbastering van den naam ontstond duidelijk uit een ouder „nāgāçwasena". De spelling Swasena komt nog eens voor bij de recapitulatie der uit den brand geredde wezens, op fol. 161, b. Deze oud-Jav. spelling maakt 't waarschijnlijk, dat de door dr. v. d. Tuuk opgegeven Mal. spelling uit Swasena verbasterd is.

² 't Beste Âdiparwa-HS. uit 't legaat v. d. Tuuk leest „gulūnibunya", wat duidelijker is.

³ 't Is waarschijnlijk dat dit nāgini later als eigenaam is opgevat. In 't Nw. Jav. komt Nagagini voor als naam v. d. dochter van Anantabhoga, die met Bhima trouwde. Zie Indische Sage in Jav. gewaad, p. 17—19 en 26.

zag niet dat het twee slangen waren; alsof er slechts één was, zóó zag het er uit. Arjuna schoot er naar met zijn pijl, de hals van de moeder werd doorschoten en zij stortte neer voor god Agni. Doch haar zoon, de naga Sena (of: Nāgasena), ontvluchtte, beschermd door Indra."

Waar nu — zooals men bemerkt heeft — reeds in den oudsten vorm de feiten onduidelijk weergegeven en de eigennamen verknoeid zijn, daar zullen stellig latere omwerkers nog veel meer verwarring gesticht hebben. Evenwel, voorzooover mij bekend, heeft men in de latere Javaansche literatuur geen sporen van deze episode gevonden, zelfs niet in de lakon's, die over 't algemeen nog het meest van de Indische verhalen bewaard en overgeleverd hebben. Een verder onderzoek in deze richting is dus niet mogelijk. 't Verdient alleen de aandacht, dat juist de naam Aṇwasena, die in 't Bhārata-Yuddha met de omwerkingen daarvan door een geheel anderen werd vervangen, ook in dit verhaal, en dat wel reeds in den oudsten Javaanschen vorm, is verknoeid (tot Swasena en Nagasena of Sena).

Intusschen — zooals we reeds terloops vermeldde — den draak Arddhawalīka vinden we ook nog in andere Javaansche werken, n.l. in het oud-Jav. gedicht Bhomakāwya en in de lakon Pariksit.

In het Bhomakāwya (juister: Bhauma^o) wordt een gevecht beschreven van Ulmuka en Niṇaṭha tegen den draak Adrawalīka (Zang 89, str. 1—4. Editie Friedrich in de Verhandel. Batav. Gen., XXIV p. 193—194). Maar deze plaats brengt ons niet verder. Immers dit oud-Jav. gedicht is niet een vertaling of bewerking van een bekend Indisch origineel, doch schijnt veeleer een zelfstandige schepping van den oud-Javaanschen dichter, waarin hij verschillende hem bekende Indische verhalen en motieven met een goed deel fantaisie tot een vrijwel samenhangend geheel verwerkte. Het geraamte daarvan vormt de geschiedenis van Bhauma, die ons — in veel korter vorm — bekend is uit 't Narakawadhaparwa van 't Hariwamṇa¹, terwijl ook nog andere episoden en zeer vele eigennamen aan dit Indische gedicht herinneren, maar niet zóó, dat men het oud-Jav. gedicht als een

¹ Hariwamṇa, çl. 6787—6989. De asura Naraka is de zoon van Bhūmī, en dus een „Bhauma", zooals hij ook hier meermalen genoemd wordt, bv. çl. 6793. Zie ook dr. v. d. Tuuk's Inhoudsopgave van de Maleische „Hikayat Boma" in Tijdschr. Bat. Gen., deel XXI p. 91 sqq., en Friedrich's verslag p. 19.

bewerking van dit Indische beschouwen kan. We weten dus niet eens zeker of hier met Adrawalika wel een Indische nāga is bedoeld, en zelfs al ware dit 't geval, dan kan men nog niet bepalen wie de bedoelde is. Bovendien werd het Bhomakāwya aanmerkelijk later geschreven dan het Bhārata-Yuddha, n.l. zeker niet vóór de 14de eeuw, in een tijd dus toen de naam Arddhawalika al bekend was.

Veel belangrijker voor ons doel is de vermelding van den draak in de lakon Pariksit. (Dr. Cohen-Stuart wees hierop terloops in noot 120 van zijne Inleiding tot de geschiedenis der Pandawa's). 't Javaansche origineel van de bedoelde lakon was ons toegankelijk uit een HS., bevattende een verzameling van 39 lakons, toebehoorende aan de Leidsche Bibliotheek ¹. Dit verhaal luidt als volgt:

Vorst Pariksit van Astina was eens met zijn panakawan Sēmar aan 't ronddolen. Hij ziet een mooien berg en gaat er op af. Op dien berg nu, die Wisa-tumiling heette, oefende een zekere bēgawan Naga-sewu (= duizend slangen) ascese uit, en welde „tapa ngadēg serta bisu”, zoodat hij dus noch zich verroeren noch spreken mocht. Ook is de heilige man geheel door slangen omslingerd: een slang vormt zijn muts en slangen fungeeren bij hem als braceletten. Als Pariksit hem nadert, blijft de asceet stil staan en zegt geen woord ter begroeting. De machtige vorst van Astina is beleedigd over dit gebrek aan eerbied; hij bidt om vergif (wisa) en dadelijk valt het uit den hemel voor zijn voeten neer. Dit vergif duwt hij den star-zwijgenden bēgawan Naga-sewu in den mond. Een oogenblik later is de asceet dood. Nu heeft Pariksit berouw; onder invloed daarvan wil hij het lijk afleggen, maar nauwelijks heeft hij den doode aangeraakt of deze stijgt — zóó als hij daar was, mèt zijn sterfelijk omhulsel — de lucht in. En dàn verneemt men een stem van boven, die zegt: „Pariksit! Later zal ik mij wreken. Wanneer er zal zijn Arḍawalika, dan zal ik mij in hem incarneeren.” De vorst geeft een overmoedig antwoord en gaat heen. Voorloopig merkt men niets van de beloofde wraak. Slechts wordt aan 't eind van dit tooneelstuk, waarin de verdere lotgevallen van P., vooral zijn verschillende huwelijken, beschreven worden, nog even gezegd: „In de lucht vertoont zich Arḍawalika, die met trillenden staart voortschiet in de richting van Astina.” In de volgende lakon, waarin P.'s zoon Yudayana de hoofd-

¹ Codex 2133, p. 340 sqq. Zie Catalogus van prof. Vreede, p. 255.

persoon is, vernemen we zelfs dat de oude vorst ten slotte is ten hemel gevaren (mekrad)¹, dus aan de dreigende wraak van Nagasewu ontsnapt is. Anders is het met Yudayana: hij heeft allerlei listige aanslagen op zijn leven te verduren, beraamd door een zekeren maharaja ditya Kala Mangsa, vorst van Pulo-Kambang, die ook wel — zooals uitdrukkelijk vermeld wordt op p. 350 — „maharaja Ardawalika” genoemd wordt. Allereerst zendt deze vorst 3 dēnawa's die de aanplantingen rondom Astina verwoesten, maar door Sudarsana, een halfbroeder van Y., verslagen worden. Daarna komt een vrouwtje een lekkeren schotel met „jēnang”, een lievelingskostje van den vorst, aanbieden. Gelukkig krijgt Sudarsana argwaan: hij geeft deze pap te eten aan een hond, die dadelijk sterft. Dan weer komt een bode den vorst een paard aanbieden, maar zoodra hij het bestegen heeft, slaat dit dier — ook alweer een vermomde dēnawa-bode van Ardawalika — op hol. Sudarsana is weer de redder. Nōg geeft de vijand het niet op: Eens 'snachts ligt de vorst met zijn gemalin te slapen; plotseling vertoont zich vlak boven 't bed een vervaarlijk groote slang („tēksaka”). Juist als 't ondier, zijn staart ontrollend, den vorst bereikt heeft en wil bijten, komt alweer Sudarsana tusschenbeide: hij wondt den tēksaka aan den hals, zoodat deze ijlings verdwijnt —. Ten slotte wordt ook Yudayana, aan zoovele aanslagen ontsnapt, door Narada ten hemel genoodigd („ngandikan datēng swargan”). De voorspelling van Naga-sewu wordt dus niet vervuld —. Tot hiertoe de lakon.

Dr. Cohen Stuart heeft er al op gewezen dat ook van dit verhaal de kern is ontleend aan 't Mahābhārata. Men vindt het in 't Ādiparwa tweemaal verteld met kleine verschillen hier en daar in de voorstelling n.l. cl. 1664—1812 en 1938—2015. Het maakt hier deel uit van 't raamverhaal van 't Mahābh., want dit geheele epos heet verteld te zijn tijdens het groote slangenoffer (sarpa-

¹ In de eenige „Sērat Kaṇḍa”, die de Leidsche Bibl. bezat vóór zij de belangrijke nalatenschap van wijlen dr. van der Tuuk ontving, n.l. het „Bandung” getitelde HS. (catalog. prof. Vreede p. 20), wordt de ontmoeting van Pariksit met bēgawan Naga-sewu ongeveer op dezelfde wijze beschreven als in de lakon. Maar hier wordt Ardawalika niet genoemd; wel zegt de stem van boven: „Ik zal mij incarneeren in mijn zoon (nitis sunu)”. Verder verneemt men nog dat Pariksit sterft, zijn lijk verbrand en de asch bijgezet wordt in de „caṇḍi Cipta-rēngga” (= Sapta-rēngga = Čata-ṛēngga). Overigens leest men hier niets van des bēgawan's wraak, zooals trouwens de geheele geschiedenis der Pāṇḍawa's in deze sērat kaṇḍa (p. 201—353) uiterst kort en onvolledig is.

sattra) dat koning Janamejaya aanrichtte om den dood van zijn vader Parīkṣit te wreken, die gestorven was door een beet van den slangenvorst Takṣaka —. Natuurlijk vindt men dit verhaal ook in 't Oud-Jav. Ādiparwa. Daar dit gedeelte van 't Ādip. nog niet bekend gemaakt is en het toch bijna geheel overeenstemt met het origineel (de oud-Jav. bewerker geeft hier een combinatie van de beide Indische redactie's) schijnt het ons verkieselijk de Oud-Javaansche bewerking in tekst en vertaling mee te deelen, de tekst ontleend aan 't reeds genoemde HS. van prof. Kern. (fol. 43, b—47, a). 't Luidt als volgt:

Hana sira ratu sang Parīkṣit ngaranira: anak sang Abhimanyu patmu-tangan lawan sang Uttari¹, pinaka-ṣiṣya bhagawān Krēpa, paripūrṇa ring bahuweda. Gowinda(h) priyaḥ sa(m)yuktah prasiddha kāsīh bhaṭāra Krēṣṇa, hinuripnirāṅkneng hrū sang Aṣwattāma, ri sdēngira haneng jro wtēng sang Uttari¹. Mijil taya winastwan mahuripa de bhaṭāra Krēṣṇa, iningu de mahārāja Yudhiṣṭhira. Sira ta sumilih ratu ri Hāstinapura, ri lungḥa sang Pāṇḍawa nusup ing alas muwah, ṣaṣṭi warsāṇa palayet (l. ṣaṣṭi warṣānyapālayat) lawasnira siniwi nmang puluh tahun. Satta Pāṇḍuh mrēgayahuh (l. yathā Pāṇḍur mahābāhuh (?)¹ ndān kadi mahārāja Pāṇḍu sira sakta ring lungḥa buru. Asing wukir alas paranirāmet mrēga. Hana pwa kidang tinūtnira, hangel ta sira denya. Kṣut pipāṣa wanācrame (l. kṣut pipāśācramāturah) ahyun anginuma wwe sira. Hana sira wiku kapanggih ing tgal ri tēpi ning ācrama, ri panghwanan ing lēmbu. I sdēng sang rēṣi amangan wērēh ing watsa, sira ta tinañan ing paran ikang kidang. Ndā tan sahur ike sang rēṣi, apan sdēngnira monabrata, pangaranirāmpu bhagawān Samīti. Saka ri krodha sang nātha Parīkṣit tan sinahuran patakwanira, hana ta wangke ning ulā dlēs, ya ta cinukatnira ri tungtung ing larasnira, kinalungakn ing hulu bhagawān Samīti; humnēng atah sang wiku. I tlasnira mahārāja Parīkṣit mangkana, mulih ta sireng kaḍatwanira. Hana ta anak bhagawān Samīti saka ring lēmbu, sang Črēnggi ngaranira, yatārtha masungu sira, ndān ugra tapa siddhi-mantra sira, wēnang mahas mareng kadewatan, nityakāla manangkil ing bhaṭāra Brahma. Kunang ike sang Črēgggi ngaranira maka-
swabhāwa göng krodha. Sira ta inujaran sang Krēṣa: „Dwija-

¹ Zoo leest de Calcutta-editie çl. 1665. Uit dit citaat blijkt, evenals trouwens uit enkele andere, dat de Sanskr̥t-tekst van den Oud-Jav. vertaler nog al eens afwijkt van de Calcutta-editie. Satta is blijkbaar „Sakta”.

putra! Ânak ning brâhmana", ndâtan sangkeng glëng nira, ndan makadon guywa-guywan denirângling:

"Twam Çrënggi garwito bhawah (l. mâ Çrigin garwito bhawa), kamung Çrënggi! haywa kita garwwa dahat, awëro dening gunanta, tan wruh tēmēn kari kita ring kopaçaman[ya], pituh kaṇṭhe pidundubhi (l. pituh kaṇṭhe¹ pi dundubhi), sabarin-mârin mahârâja Parîkṣit sang ratu ri Hâstinapura kumalung-kalung iri sira(h) yayahta ulâ dlēs mâti, tathâpinya tan agalak sira; hana ta sira mangke kumalungakn ulâ ri gulunira: mangkana tolahaṇta, tumirwa bapa." Yata ling sang Krêṣa. Krodha ta sang Çrënggi rumngö wuwus sang Krêṣa. Sphurât locana cañcalah (l. kopasamraktanayana (?)) molah tânakanak ing matanira, sumirât abâng dening galak, matangnya'n sirâbangun glëng. Nhër mojar ing sang Krêṣa: "Paçyamebalapaçyatah (l. paçya me tapaso balam), ai kamung Krêṣa! tinghal i çakti ni tapangkwaḥarah, ikang ratu Parîkṣit pawarahte kami, kumalung-kalung iri bapangku ulâ tan hana doṣanira, awamâna ta sira ri(ng) wiku. Hana ta nâga Takṣaka ngaranya, mrêtakyam sapta ratrikâ (l. martawyam saptarâtreṇa), mogha datēga ni çâpangku rikang we pitung wngi sumahuta ngratu Parîkṣit." Mangkana ta ling sang Çrënggi manâpathani. Mulih ta sira, katmu sang bapa tamolah ring gopracâra[ṇa] kahananirengûni, kunang wangke nikang ulâ sḍëng awûk ri gulunira. Mâkrak ta sang Çrënggi tumangis i sira bapa. Athër umâlap i ri wangkay nikang ulâ, lingnira: "Çrawate dharmma nirastah (l. Çrutwemâm dharṣanâm tâta), Uḍû bapa ninghulun, rumgö tâku ryyawamâna nikang ratu Parîkṣit ri kita, pawarah sang Krêṣa ri kami, tlas pwanghulun çumâpa panganēn ing nâga Takṣaka, i rikang pitung wngi wkas, doṣanyân kumalung-kalung i kita ring ulâ." Mangkana ling sang Çrënggi. Sumahur sira bapa, kahaḍang mâri monabrata sira, dening laranira çinâpa sang prabhu: "Naiwâdamo panîṣinâm (l. naiṣa dharmas tapaswinâm!) haywa mangkana kitânaku, tan dharmma ning wiku tâkrodha ngaranya, kewala kopaçaman kamulyaning wang kadi kita ngaranya. Haywa tânaku krodha, adyapi ring wang samanya tuwi, tēkwan sang prabhu sira ta pakabhûmi iking pâtapanta, alasnira marikeking alas pame-tanta kēmbang samidha, wenira ikang banyu ininumta, sira rumakṣa

¹ De Calcutta-editie heeft „skandhe". Maar blijkbaar moet de tekst, dien de Oud-Jav. vertaler gebruikte, „kaṇṭhe" gehad hebben.

kita magawe tapa, matangnyan tan hanângawara; siddhi pwa mantranta, syapa tânung makaprabhâwa ikâ, ta karin sang prabhu makayaçekâ ring wang kadi kita wiku; çinâpanta pwa sira, tâtan yogya ulahta. Sangkšepanyânaku, akonaku mâjare sang prabhu, yatanyan sira marângke, nyâ mamalakwântaçaâpa, haywa tan mâsih i sira." Mangkana ling bhagawân Samîti, mawarah ryyânaknira. Hana ta çisyanira sang Aghoramukha ngaranira, yâta kinonira mâjara ri mahârâja Parîkšit ri çâpa sang Çrënggi.

Ndân merang ta sang prabhu malakwântaçaâpa, tuhun rumâksâwaknira juga sira. Hana ta prâsâda atiçaya ruhurnya, kadi parwata rûpanya subaddha, ya tikâ tinulak tâlânatur deça, dudû tang brâhmaņa siddhimantra mwang walyan wişâpaha¹, kapwa yatna umariwrëtteng prâsâda. Mahârâja haneng jro sira.

Tkâ pwa ngdiwâsa kapitu ngwenya, lumâmpah ta bhagawân Kaçyâpâhyun tumulunge sang Parîkšit. (Dudû Kâçyapa bapa sang Garuḍa, Kaçyapa len sangke sira). Sira ta wruh ring mantroşadha sarppa-biṣa, aparan prayojananirân mangoşadhanane sang prabhu, yatanyan wehana mâs maṇi râjayogya. Sḍëng haneng hawan sira, irikâ ta sira sinântwa dening nâga Takṣaka, lingnya, dwido bhûtoparodwijah (l. dwijo bhûtwa wayo'tigah), mënggëp kadi brâhmaņa rupanya: "Bhawan taritayogatih (l. kwa bhawâmstwarito yâti)"; mangkana lingnya: "Ndi ta paran mpungku matangnyan âgyâgyan tkap rahadyan sanghulun lumaku, muwah aparan ikang prayojana?" Mangkana ling nikang nâga Takṣaka. Sumahur bhagawân Kâçyapa: "Nrëpangkurukulomana (l. nrëpam kurukulotpannam), sira mahârâja Parîkšit sira ta parana mami mangke, sahutën ing nâga Takṣaka rakwa karëngwânirân mne, sira ta tambanâna sâdhya mami, apan wka-wka sang Kuru sira, wangça ning manghuripakn sarwwa dharmma." — "Sojar mpungku, nghulun iki si Takṣaka ngaranku ning râṭ, kinon de sang Çrënggi sumahuta ri sang Parîkšit; aparan ikang oşadhânta yan huwus tkâ ning patinya dening hulun?" — Mojar bhagawân Kâçyapa: "Ai kamung nâga Takṣaka! Nâhan tang wrëkša waringin paripûrṇa sambandhanya; hana pwa wwang sḍëng amadung kayu ikang pinaneknya ri wit nikang waṇḍira, ya tikâ gsëngana tēkapnyû, aku tāmbara[na] ring mantroşadha sarppabiṣa, pangawruhanta ri mantrangku çakti." Maluy ikang nâga ri jâtinya, sinâhutnya tang waṇḍira kang wrëkša, mijil tang agniwiṣa sangke tutuknya, gsëng

¹ t HS. leest wiçtapaha, maar een der HSS. van dr. v. d. Tuuk geeft de ware lezing: „wişâpaha".

tang waṇḍira-wrēkṣa bhasmîbhûta tkâ ning wwang amanek lawan wadungnya. Tan ucapakna sahananing pâng ning waṇḍira mwang ronya, paḍa bhasmi dadiyawu. Yatenimpēnakēn de sang reṣi Kācyapa, minantra-nira taya widyâ sarppa-wiṣoṣâdha, ikang paweh sang hyang Brâhmâ ri sira. Hanih ikang wiṣa, muwah taya pari-pûrṇna kang wrēkṣa waṇḍira, lâwan ikan wwang amanek lâwan wadungnya, tan hana kawikâranya.

Âccaryya tâmbêk nikang nâga Takṣaka mulat i çakti bhagawân Kācyapa. Matangnyan manēmbah tikang nâga Takṣaka akon maluya ri sira, paweh mās manik upacâra. Maluy ta sira bhagawân Kācyapa, agirang tâmbêk ikang Takṣaka de sang reṣi malwi. Lumâmpah ikang Takṣaka mareng Hâstinapura. Angrēngö ta yan sang prabhu tlas prayatna, umunggwing jro prâsâda, rinâkṣa dening taṇḍa mantrinira makabehan, paḍamawa sarwwa sañjata, tan wâktan sang wiku siddhimantra ring sarppa-bhiṣa. Mângēn-angēn ikang nâga Takṣaka ri prayatna sang prabhu ri Hâstina, amet upâya ikang Takṣaka, kâraṇanyan tēkaha ring sthâna sang prabhu kinmit ing taṇḍa-mantriḥ saha bala, yatna kumuliling i prâsâda ri sor. Huwus tayomângēnangēn sūkṣma ning upâya ikang nâga Takṣaka, matmahan taya brâhmaṇa-rûpabhara, umēnggēp mamawa jambu-phala pawwatnya ring çrî mahârâja, atiçaya halēp nikang phala pawwat nikâ, amânuṣa kahidēpanya; tan sangçaya sang prabhu ri tkâ nikang Takṣaka dwija-rûpa. Athēr mawwat phala nikang jambu; tinarima de çrî mahârâja. Kunang kacaritan ikanang amawa phalaning jambu sânak ikang nâga Takṣaka, tumutur sakeng pâtâla, ikang Takṣaka munggwing sungut ing jambu. Ikang brâhmaṇa mamawa jambu, ri huwus ing jambu kawwat, mangunyakēn weda-çânti, mangastungkârâjayajaya mantra, sinwâgatan wineh dakṣiṇâ. I tlas ning weda-çânti kinon taya muliheng patapanya de sang prabhu Parîkṣit.

Tuwi sandhyâkâla tkâ, tunggang parwwata pwa sang hyang Rawi. Ujar ta sireng balâdhika, tumañakēn yan huwus sang hyang Âditya sumurup. Hatur ing mantriḥ wâhu tumunggang parwwata. Huwus luput hidēpira; angalap ta sira darççana sasiki, pawwat nikang tapa-swarûpa-bhara, tarpahîngan mara kahyunhyunya, harṣa twasira çrî mahârâja. Hana hulēr ikang darççana, mâliti ahirēng, abâng matanya, malêlô katon denira, kawatêk ika kasampayanira. Ya tikâ ginuyu-guyu mujar i patihnira, ndan niyata panindanira ring krimi larapan ing patinirân tkâ, lingnira: „Singgih çâpa sang reṣi; nâhan si nâga Takṣaka mungguh rikang darççana-phala, ya tikâ sumahuta mâtyani kami.” Nâhan mangkanângēn-angēn

mahārāja Parīkṣit, kadi pinituturan ikang krimi; maluy taya ri jātinya nāga Takṣaka, sinahutnya ta gulū mahārāja Parīkṣit, athēr bhasmībhūta ta awaknira madadi hawu. Msat ikang Takṣaka maring antarāla, mulih tayeng nāgaloka.

Volgt de vertaling:

Er was een vorst, Parīkṣit geheeten, een zoon van Abhimanyu, uit diens huwelijk met Uttarī (beter: Uttarā); hij was een leerling van Krēpa, en (dus) volleerd in vele wetenschappen. ¹ Gowinda priyaḥ saṁyukta, hij was een bijzonder gunsteling van bhaṭara Krēṣṇa en werd door dezen in 't leven teruggebracht, nadat hij getroffen was door Aṣwatthāman's pijl; [dit gebeurde] toen hij nog in den schoot van zijn moeder Uttarā gedragen werd. ² Hij kwam ter wereld omdat door bhaṭara Krēṣṇa verzekerd was dat hij zou [her]leven, en hij werd opgevoed door den edelen vorst Yudhiṣṭhira. Hij was het, die [Yudhiṣṭhira] opvolgde als vorst over Hāstina-pura, toen de Pāṇḍawa's weder het woud introkken. Śaṣṭi warṣānyapālayat. Gedurende zestig jaren werd hij als vorst geëerd. Yathā Pāṇḍur mahābahu, en evenals grootvorst Pāṇḍu ³ was hij een groot liefhebber van de jacht: elk bergwoud doorkruiste hij om wild te zoeken.

Nu gebeurde het eens dat hij een kidang achtervolgde, waardoor hij vermoeid werd. Kṣut pipāsācramāturaḥ, hij verlangde water te drinken. Hij trof een asceet aan op 't veld, bij diens kluizenarij, op een koeweide. Juist terwijl de rēṣi het schuim [dat droop van de bekken] der kalveren nuttigde, vroeg Parīkṣit hem waar die kidang heengegaan was. Maar de rēṣi antwoordde niet,

¹ Krēpa had vroeger met Droṇa de Pāṇḍawa's en de Kaurawa's onderwezen in de krijgswetenschappen. Zie Mahābh. I çl. 5072—5093. Wellicht moet men in plaats van „bahuweda” lezen: „dhanurweda” (de boogschietkunst), zooals in 't origineel dan ook staat, çl. 1945.

² Het kind van Abhimanyu en Uttarā werd nog vóór het ter wereld gekomen was getroffen door den wondermachtigen vuurpijl van Aṣwatthāman, Droṇa's zoon, zoodat het dood ter wereld kwam. Maar Krēṣṇa deed het door zijn goddelijke macht herleven en sprak toen: „Omdat dit kind geboren is in een uitgestorven geslacht („parikṣṇe kule jātaḥ”), dáárom zal het Parīkṣit heeten.” MBh. I 3835 en 36: vergl. MBh. X (Sauptikaparwa) 721—730. In de verklaring van den naam ziet men een voorbeeld van volksetymologie. De op deze plaatsen vermelde bijzonderheden moet de vertaler gekend hebben, want zijn lezing is hier uitgebreider dan wat de betreffende çloka's van onze editie (1945—1947) daaromtrent vermelden.

³ Pāṇḍu was de overgrootvader van Parīkṣit.

want hij had de gelofte van stilzwijgen afgelegd; hij heette heer bhagawān Samîti ¹. Uit woede dat hij geen antwoord kreeg op zijn vraag, lichtte vorst Parīkṣit met de punt van zijn boog het kreng van een blindslang ², die daar lag, van den grond en wierp dat bhagawān Samîti bij wijze van halsketen om het hoofd, maar de asceet bleef zwijgen. Nadat grootvorst Parīkṣit dit gedaan had, keerde hij terug naar zijn residentie. Bhagawān Samîti nu had een zoon, verwekt bij een koe, Çrēnggi geheeten — dit beteekent: hij had horens (de gehoornde) —; deze nu oefende geweldige ascese en was in 't bezit van machtige tooverspreuken, hij had de vergunning om door te dringen in 't verblijf der goden, gestadig maakte hij zijn opwachting bij god Brahmā. Deze Çrēnggi had een erg opvliegend karakter. Krēṣa ³ zeide tot hem: „Dwijaputra! Brahmanenzoon!” — niet met een kwade bedoeling, maar slechts in scherts sprak hij — mā Çrēnggin garwwito bhawa, Çrēnggi! Wees toch niet zoo erg trotsch, je bent verblind ⁴ door je toovermacht maar je kent heusch niet de deugd van gelatenheid. Pituh kaṇṭhe' pi dundubhî, gisteren heeft de edele vorst Parīkṣit, de heerscher over Hâstinapura, je vader een doode slang als halsketen omgehangen; tōch werd hij niet boos; nu nog draagt hij de slang als een ketting om zijn hals. Gedraag jij je evenzoo, volg je vader na.” Zoo sprak Krēṣa.

Doch Çrēnggi werd woedend bij 't hooren van Krēṣa's woorden. Sphurât locana cāñjalāḥ ⁵, zijn oogappels bewogen zich heen en weer en schitterden met een rooden gloed tengevolge van zijn woede, omdat zijn toorn zich verhief. Daarop zeide hij tot Krēṣa: Paçya me tapaso balam; Krēṣa! Let nu eens op de macht van mijn ascese. Oh! die vorst Parīkṣit heeft — zoo deelt gij mij mede — mijn vader een slang bij wijze van halsketen omgehangen zonder dat deze iets misdaan had; hij heeft dus een asceet minachtend bejegend. Er is een slang, Takṣaka geheeten, martawyaṃ saptarâtreṇa, die zal voorzeker, uit kracht van mijn vloek, binnen zeven nachten na dezen komen en vorst Parīkṣit bijten.” In deze bewoordingen uitte Çrēnggi zijn vervloeking. Toen ging

¹ Verkeerdelijk 'voor Çamîka of Samîka cf. çl. 1711.

² Ulâ dēlēs is volgens prof. Kern hetzelfde als het Duitsche „Blindschleiche”.

³ Krēṣa was een vriend van Çrēnggi. Zie MBh. I 1681.

⁴ „Awērō”. Van de beteekenis ben ik niet zeker.

⁵ Dit citaat weet ik niet te corrigeeren. De Calcutta-editie leest op deze plaats (çl. 1701): „kopasamraktanayanah.”

hij naar huis en vond zijn vader vertoevende in de koeweide, zijn verblijfplaats van oudsher; het kreng van de slang vertoonde zich nu als grijs stof¹ om zijn hals. Luide weende Çrënggi om zijn vader. Daarop pakte hij 't kreng van die slang beet en zeide: „Çrutwemâm dharsaṇâm tâta, ach mijn vader! ik heb vernomen den smaad dien vorst Parîkṣit U aangedaan heeft, Krêṣa heeft het mij verteld, en ten slotte heb ik een vloek over hem (Parîkṣit) uitgesproken: dat hij zal gebeten worden door de slang Takṣaka binnen den tijd van zeven dagen wegens zijn euveldaad, dat hij U een slang om den hals heeft gehangen.” Zoo sprak Çrënggi.

Zijn vader antwoordde — en onwillekeurig verbrak hij zijne gelofte van stilzwijgen door de smart die hij gevoelde over de vervloeking van den vorst — „Naiṣa dharmas tapaswinâm Niet aldus, mijn zoon! Het past een asceet niet om te toornen²; slechts serene gemoedskalmte is de roem van iemand zooals gij. Ge moogt niet toornen, mijn zoon, zelfs niet eens tegen Uws gelijken. Maar bovendien, de vorst is eigenaar van den grond, waarop deze Uwe kluizenarij staat; 't is zijn bosch, dit woud waaruit gij bloemen en brandstof [voor 't offer] haalt, 't is zijn water, dit water dat gij drinkt. Hij is het, die ons beschermt, terwijl wij ascese uitoefenen; dáárdoor is er niemand, die ons hierin hindert. Uw tooverspreuken nu zijn almachtig in hunne uitwerking en falen nimmer; wie ter wereld is daartegen bestand? Zonder twijfel zou de vorst roem dragen op iemand als gij, een asceet. Maar nu hebt gij hem vervloekt, daarin hebt ge niet goed gehandeld. Om kort te gaan, mijn kind! Ik zal iemand zenden om het aan den vorst te gaan zeggen, opdat hij hierheen kome en U verzoeke om Uw vloek te verzachten (eigenlijk: een grens aan Uw vloek te stellen), en dán zal hij ongetwijfeld U liefhebben”. Zoo sprak bhagawân Samîti, zijn zoon onderrichtend. Nu had hij (Samîti) een leerling, Aghoramukha³ genaamd; aan dezen droeg hij op aan grootvorst Parîkṣit kennis te geven van Çrënggi's vloek.

De vorst echter schaamde zich om verzachting van den vloek te gaan vragen, maar wel trachtte hij zijn persoon te dekken. Er

¹ „Awûk” kan bet. „stof” maar ook „grijs”.

² Ngaran is een vertaling van Sanskr̥t nâma of iti, dat in 't Oud-Jav. meestal door rakwa of nâ wordt vertaald. Zie prof. Kern, Wṛtta-Saṅcaya p. 65.

³ In 't Sanskr̥t heet hij „Gauramukha”. zie çl. 1738 en 1740. Het in çl. 1741 volgende „wacanam ghoram” kan tot deze fout hebben aanleiding gegeven.

was een buitengemeen hooge toren, die er uitzag als een berg [zoo hoog], hecht en stevig; deze toren was aan alle kanten omringd door bastions ¹ ter verdediging: en verscheidene brahmanen, in 't bezit van krachtig-werkende tooverspreuken en medicijnmeesters ², die de macht hadden om vergif krachteloos te maken, deze allen beijverden zich den toren te omringen. Binnen in dien toren verwijlde de vorst.

Toen de zevende dag gekomen was, begaf bhagawân Kâçyapa zich op weg met 't voornemen Parikṣit te helpen. [Dit was niet Kâçyapa de vader van Garuḍa, maar een andere Kâçyapa] ³. Hij nu kende tooverspreuken en geneesmiddelen tegen slangengif. Wat was wel zijn bedoeling er mee dat hij den vorst geneesmiddelen wilde geven? [Hij deed dit] opdat hem [door den vorst] goud en edelgesteenten, vorstelijke geschenken, zouden gegeven worden. Juist was hij op weg, toen hij vleierend werd aangesproken door de slang Takṣaka, die zeide — dwijo bhûta wayo'tigaḥ, hij deed zich uiterlijk voor als een brahmaan —: „Kwa bhawâms twarito yâti, waar gaat mijnheer heen dat hij zoo haastig loopt, en wat is zijn bedoeling?” Zoo sprak de slang Takṣaka. Bhagawân Kâçyapa antwoordde: „Nṛpaṁ Kurukulo tpannam. „Ik ben thans op weg naar den edelen vorst Parikṣit, want hij zal gebeten worden door de slang Takṣaka, naar ik vernom n heb; en nu wil ik hem genezen, want hij is een telg van het Kuru-geslacht, dat alle deugden heeft doen herleven.” — „Tot Uw dienst, mijnheer! Ik ben het, die in de wereld bekend is onder den naam Takṣaka; mij is door Çreṅgi opgedragen om Parikṣit te bijten. Wat zullen uw geneesmiddelen baten, wanneer hij reeds door mijn toedoen den dood gevonden heeft?” Bhagawân Kâçyapa sprak: „Gij slang Takṣaka! Zie daar dien waringinboom, volmaakt-harmonisch ⁴ gevormd; een man, bezig met houthakken, is juist in den stam van dien waringin geklommen; verschroei gij dien

¹ „Tâla” is volgens prof. Kern een verbastering van Sanskr̥t „at̥tâla” = wacht-toren, bastion.

² Hier zien wij den „walyan” nog in de functie, die overal een der gewichtigste werkzaamheden van de shamanen of mediums pleegt uit te maken. In den geheelen archipel is 't woord walyan in dezen zin bekend. Zie Wilken in Bijdr. Kon. Inst. V, II p. 471.

³ [] is blijkbaar een interpolatie van den een of anderen schoolmeester-achtigen afschrijver.

⁴ Uit dit „sambandha” moet 't Nw. Jav. „sẽmbada” ontstaan zijn, en niet uit samwâda, zooals 't Wdbk. opgeeft.

boom, dan zal ik hem genezen (doen herleven) met mijn tooverspreuk, die een geneesmiddel is tegen slangengif, en dan zult gij daaruit leeren dat mijn tooverspreuk krachtig werkt." Toen nam de slang zijn ware gedaante weer aan; hij beet den waringin-boom, het vurig gif spoot uit zijn mond, en de waringin-boom verschroeide; tot zelfs de man, die er in geklommen was, met zijn bijl, 't werd alles tot asch verteerd. Spreken wij niet van (Laat staan dan) de takken en bladeren van den waringin, 't werd alles tot asch. Die asch nu werd door rēṣi Kâçyapa bijeengegaard, hij besprak ze met de tooverspreuk "sarppawiṣoṣadha" (d. i. geneesmiddel tegen slangengif), een spreuk die hem geschonken was door god Brahma. Het gif verdween en de waringin stond daar weer in volkomen onbeschadigden toestand, met den man die erin geklommen en zijn bijl; er was niets abnormaals aan te bespeuren.

De slang Takṣaka stond versteld van verbazing toen hij de wondermacht van bhagawân Kâçyapa aanschouwde. Daarom maakte Takṣaka een "sēmbah" voor den rēṣi en verzocht hem naar huis terug te keeren, terwijl hij hem goud en edelgesteenten ten geschenke gaf. Toen ging bhagawân Kâçyapa naar huis: Takṣaka was daarover zeer verheugd. Hij begaf zich nu naar Hâstīnapura. Daar vernam hij dat de vorst reeds zeer op zijn hoede was, dat hij woonde in een toren, en dat hij beschermd werd door een groot aantal zijner staatsdienaren, die allerlei wapens voerden; om niet te spreken van de monniken, die in 't bezit waren van krachtige tooverspreuken tegen slangengif. De slang Takṣaka peinsde langen tijd over de voorzorgsmaatregelen, door den vorst van Hâstīna genomen; hij zocht een list, waardoor hij de verblijfplaats van den vorst die door de staatsdienaren met een geheel leger bewaakt werd, zou kunnen binnendringen; behoedzaam liep hij rondom den voet van den toren. Toen hij eindelijk een fijne list bedacht had, nam hij de gedaante aan van een brahmaan, en bracht voor de leus djamboe-vruchten mee, die hij aan Zijne Majesteit kwam aanbieden; buitengemeen voortreffelijk waren de vruchten, die hij den Vorst wilde schenken, men zou meenen, dat ze niet van menschen [maar van de goden] afkomstig waren. De vorst vermoedde volstrekt niet dat Takṣaka in de gedaante van een brahmaan tot hem kwam. Vervolgens bood deze brahmaan Zijne Majesteit die djamboe-vruchten aan, en de vorst nam ze in ontvangst.

Nu dient er verteld te worden dat de brahmaan, die de vruchten

aanbood, een bloedverwant van den nāga Takṣaka was, die hem vanuit de onderwereld was gevolgd; Takṣaka zelf bevond zich in de harige vezels van den bast van een der djamboe-vruchten ¹. Nadat nu de brahmaan, die de djamboe-vruchten bracht, deze aan den vorst had aangeboden, prevelde hij zegenbeden en sprak tooverspreuken voor 's vorsten heil. Hij werd onthaald op spijs en drank en ontving een geschenk als priesterloon. Toen hij zijn zegenbeden geeindigd had, beval de vorst hem terug te keeren naar zijn kluizenarij. Onderwijl was de schemering gevallen en de zon zat reeds schrijlings op den berg (d. w. z. de zon was bijna onder). Toen sprak de vorst tot de voornaamsten zijner onderdanen en vroeg hen of de Zon reeds ondergegaan was. De staatsdienaren spraken eerbiedig: „Hij is nog juist even boven den bergkam zichtbaar.” Toen meende de vorst dat hij [aan den vloek] ontkomen was, hij nam een der djamboe-vruchten, ² het geschenk van den als een asceet vermomden [nāga]. Zijne Majesteit hield erg veel van [djamboe-vruchten], hij was blijde in zijn hart. Er was in die djamboe-vrucht een klein zwart wormpje, met roode oogjes. De vorst zette groote oogen op, toen hij het zag ³. Hij dacht dat dit misschien een bespotting was, die men hem wilde aandoen. Toch schertste hij er over, en zeide tot zijn patih — en werkelijk schimpte hij op dat insect, dat 't middel zou worden tot zijn dood — zeggende: „De vloek van den rēṣi gaat in vervulling: Kijk, daar hebt ge den nāga Takṣaka, hij zit in deze djamboe-vrucht; dié zal mij zeker door zijn beet dooden.”

¹ De Oud-Jav. vertaler herstelt hier zelf op zijne wijze de fout die hij even te voren gemaakt had door te zeggen dat Takṣaka zelf in de gedaante van een brahmaan de vruchten kwam aanbieden, terwijl uit 't vervolg van 't verhaal blijkt dat T. in een der vruchten verborgen zat. In 't origineel staat (çl. 1788): „T. zond eenige slangen als brahmanen vermomd”, terwijl later T. uit een der vruchten te voorschijn komt. Maar in de tweede, verkorte lezing van dit verhaal staat (çl. 1988): „T. ging vermomd tot den koning en verzengde hem met 't vuur van zijn gif.” De oud-Jav. omwerker moet dus beide lezingen gekend hebben en heeft bij zijn poging om deze tot een samenhangend geheel te vereenigen, een tegenstrijdigheid in zijn verhaal op zijne wijze verklaard.

² „Darçana” is een verkorting van „sudarçana” dat in 't Sanskr̥t bekend is als naam van een djamboe-soort. De Calcutta-editie noemt geen bepaalde vrucht, maar gebruikt 't algemeene woord „phalam”. 't Is mogelijk dat uit dit „sudarçana” de naam van Parikṣit's zoon „Sudarsana” ontstaan is. Zie de boven-besproken lakon's.

³ Mal'ēlō" waarsch. = Jav. „mēlolo", cf. Jav. „mlulu". De volgende regels zijn — mij althans — niet volkomen duidelijk.

Aldus peinsde de edele vorst Parikṣit, het was alsof hij gewaar-schuwde werd door dat insect ¹.

Toen nam de nâga Takṣaka zijne ware gedaante weer aan, hij beet vorst Parikṣit in den hals, en onmiddellijk werd deze tot asch verteerd, zijn gansche lichaam werd asch.

Takṣaka echter schoot pijlsnel de lucht in, en keerde terug naar de slangenwereld —.

Een vergelijking van de Indische (en Oud-Javaansche) voorstelling van Parikṣit's geschiedenis met de besproken lakon Parikṣit doet duidelijk zien dat, niettegenstaande de vele en velerlei afwijkingen, toch ongetwijfeld de eerste de bron is van de laatste. 't Blijkt nu dat bĕgawan Naga-sewu (een zeer toepasselijke naam voor een asceet, die met slangen omhangen is, waarschijnlijk dus een à posteriori uitgevonden naam) dezelfde is als de Indische rēṣi Samāka, terwijl Ardawalika de rol vervult zoowel van Çrēnggi, Samāka's zoon, als van den nâga Takṣaka, of liever: volgens de Nieuw-Javaansche voorstelling is de wraak-ademende Ardawalika de zoon ² en tegelijk de incarnatie van den bĕgawan Naga-sewu.

De pogingen van Ardawalika — later in de lakon Yudayana geïdentificeerd met een „ditya Kala-Mangsa” ³ — om Parikṣit en na diens hemelvaart zijn zoon Yudayana te dooden, mislukken alle. Maar deze verandering moest wel gemaakt worden, daar het volgens Javaansche voorstelling absurd zou wezen dat een vorst uit het roemruchtige geslacht der Pāṇḍawa's door de hand van zulk een wezen zou sneven, en bovendien: de „goede macht” moet overwinnen, en de „booze” moet het ten slotte toch afleggen.

¹ De voorafgaande regels schijnen corrupt te zijn, hoewel het HS. van dr. v. d. Tuuk geen belangrijk-afwijkende lezing heeft.

² Vergelijk 't boven (p. 186 noot) gegeven citaat uit de „Bandung” met dat uit de lakon.

³ Volgens de ongetwijfeld van oudsher overgeleverde vaste technische eischen, waaraan een „lakon ing wayang” moet beantwoorden, is er in elk stuk noodig minstens één boos wezen, dat de „kwade macht” vertegenwoordigt. Dat booze wezen is bijna altijd een buta, ditya of rasĕksa, die ten slotte door den vertegenwoordiger van de „goede macht” (een geliefd held bv. een der Pāṇḍawa's) wordt verslagen. 't Is belangwekkend na te gaan hoe de ḍalangs bekende Indische verhalen, die zij voor hun wayang „bühnensfähig” wilden maken, hebben verworpen, ten einde ze in dit door de adat geheiligde „raam” te doen passen —. In de lakon Parikṣit is natuurlijk ditya kala Mangsa = Ardawalika de booze macht. Maar de booze macht mag niet overwinnen, ergo moest ook 't verhaal van Parikṣit in dien geest gewijzigd worden.

In hoeverre tot deze verandering nog heeft meegewerkt het feit, dat in 't Sanskrt het sterven van Parikṣit wordt genoemd een „hemelvaart” („swargagati” çl. 2007), dit durven we niet te beslissen. Wel is het opmerkelijk dat de woorden, waarmee de lakon Parikṣit eindigt, bijna woordelijk overeenkomen met çl. 1803 en 1804, waar, nadat P.'s dood tengevolge van Takṣaka's beet verteld is, men leest dat de verschrikte staatsdienaren den vorst der nâga's, Takṣaka, hoog boven de stad als een streep door de lucht zagen schieten ¹.

De listige pogingen door de verschillende afgezanten van den ditya Kala-Mangsa (= Ardawalika) aangewend om den zoon van Parikṣit om 't leven te brengen, correspondeeren met de list van Takṣaka, die eenige slangen in brahmanen-vermomming met vruchten tot den vorst zond. De naam Takṣaka is, zooals reeds opgemerkt, in 't Javaansch tot nomen appellativum geworden (in de bet.: „grootte slang”), als eigennaam komt hij niet meer voor. Ook in deze lakon vinden we „tëksaka” zoo gebruikt. Natuurlijk moet deze overgang van eigennaam tot soortnaam ontstaan zijn uit verkeerde opvatting van een Oud-Jav. plaats, waar de eigennaam takṣaka voorkwam. We kunnen niet beslissen of het hier behandelde dan wel een ander verhaal daartoe aanleiding gegeven heeft. want de nâgarâja Takṣaka wordt in 't Mahâbhârata meermalen genoemd.

Het voorafgaande onderzoek leerde dus dat de nâga Arddhawalîka van het Bhârata-Yuddha (en de Jav. en Mal. omwerkingen daarvan) de rol vervult van den Indischen nâga Açwasena, terwijl de Ardawalika van de lakon Parikṣit de plaats inneemt van den Indischen nâga Takṣaka (en tevens wordt voorgesteld als de zoon

¹ In die lakons, waarvan het motief is ontleend aan Indische verhalen, vindt men meermalen kleine trekken en bijzonderheden die, terwijl ze in de ons bekende oud-Javaansche omwerkingen soms niet eens voorkomen, alleen dan begrijpelijk zijn. wanneer men het corresponderende Indische origineel vergelijkt. Dikwijls blijkt dan dat de vervaardiger van de allereerste Oud-Jav. vertaling van het Indische gedicht (waarvan de ons bekende Oud-Jav. gedichten de door een reeks onwetende afschrijvers verknoeiide omwerkingen zijn) bij zijn poging om een of ander voor den loop van 't verhaal belangrijk Sanskrt-vers te vertalen, zijn origineel verkeerd heeft opgevat en daardoor een onjuiste voorstelling van de gebeurtenissen gaf, die door de latere omwerkers werd overgenomen. Waar dit vaststaat (prof. Kern wees er meermalen op) heeft men ook 't recht om direct verband te zoeken tusschen bepaalde opvallende bijzonderheden in de tegenwoordige lakons en het Indische origineel.

of de incarnatie van bāgawan Nagasewu, d. i. den Indischen rēṣi Samîka).¹ Men dient hierbij op te merken, dat Aṣwasena de zoon is van Takṣaka.

Lezen we nu de boven besproken desalegende nog eens over, dan valt het thans niet meer moeilijk te gissen door welke misvattingen ongeveer haar voorstelling van de aanleiding tot Ardawalika's wrok tegen Arjuna moet ontstaan zijn.

De eigennamen Aṣwasena (deze al zeer vroeg, want in 't Oud-Jav.-Ādip. is hij al erg verhaspeld en bijna niet meer te herkennen, zie p. 184) en Takṣaka zijn in de Javaansche overlevering verloren gegaan en de naam Arddhawalîka is voor beide in de plaats gekomen. Hoe de laatste naam ontstond is niet met zekerheid te zeggen, maar op grond van vele analoge gevallen² mag men onderstellen dat hij eerst een epitheton is geweest hetzij van een van beide, waarbij dan de nauwe verbandschap van de beide nâga's en hun overeenstemmend karakter (beide zijn vijanden van de geliefde Pāṇḍawa's) tot identificatie kan geleid hebben, hetzij — door welke oorzaak dan ook — reeds dadelijk van beide tegelijk.

Er is dus een tijdperk geweest, waarin de nâga Arddhawalîka bekend was en als de slang uit 't Brata-Yuda, die een oude veele had tegen den Pāṇḍawa Arjuna wegens een vroegeren moord (waarvan evenwel de bijzonderheden geheel vergeten waren), en als de zoon van een bēgawan die door Parikṣit, ook een Pāṇḍawa, gedood was. En nu ligt — in aanmerking genomen dat Nagasewu in de de desa-legende wordt genoemd als de door Arjuna gedooide vader van Ardawalika — de gevolgtrekking voor de hand dat de een of andere snuggere dalang de beide verhalen, waarin deze Ardawalika een rol speelt, op zijne wijze met elkaar in verband heeft gebracht, en dus in de vermoordding van bēgawan Naga-sewu de oorzaak zocht van Ardawalika's wrok tegen Arjuna, zonder zich te bekommeren om het anachronisme dat hij daarmede beging: dergelijke onnauwkeurigheden zijn bij de dalangs geenszins ongewoon.

Het vermoeden, dat op deze wijze ongeveer de desalegende in haar tegenwoordigen vorm moet ontstaan zijn, wordt nog aanmerkelijk versterkt door een opmerking van den onbekenden vertaler

¹ Blijkbaar is de Indische naam van den rēṣi, reeds in 't Oud-Jav. verknoeid tot Samîti, later door de overlevering niet meer vastgehouden. In plaats daarvan vond men toen als vanzelf voor hem een naam, ontleend aan de opvallende bijzonderheid, dat hij met vele slangen omhangen was.

² Vervanging van een eigennaam door een epitheton is bij de Javanen zeer frequent. De naam Naga-sewu is een van de talloze voorbeelden.

van en commentator op 't Brata-Yuda, dien Cohen Stuart ¹ met „P” aanduidt. Deze heeft namelijk in zijn manuscript-vertaling bij de woorden van Kr̥sna tot Arjuna: „Pas op, daar komt uw vijand Ardawalika, wiens vader gij vroeger gedood hebt” uitdrukkelijk verwezen naar de lakon „Bangoen Tjandi Sapta-r̥ngga.” Immers, hoewel ons evenmin als dr. Cohen-Stuart deze lakon bekend is, in verband met ons boven gegeven citaat uit de „Bandung”, waar gezegd wordt dat Paríksit werd bijgezet op den berg Cipta-r̥ngga (= Sapta^o), hebben we gegronde reden om te vermoeden, dat ook deze anonyme commentator hiermee doelde op 't drama dat tusschen b̥gawan Naga-sewu en dien vorst werd afgespeeld. Men kan hierbij in 't midden laten of de vermelding in de Nieuw-Jav. omwerkingen dat Arjuna des naga's vader (zie p. 181) zou gedood hebben reeds tevoren ontstaan was, onafhankelijk van de hier beschreven verwarring van twee verhalen, dan of die verwarring juist tot deze toevoeging auleiding gaf: immers de ons bekende redactie van 't Oud Jav. Bh̥rata-Yuddha zwijgt omtrent de oorzaak van Arddhawalika's veete. Ook de boven-vermelde Maleische naam van den vader zou nog stof tot vele conjecturen kunnen leveren. Maar bij gebrek aan nadere gegevens zouden we hierbij hulpeloos drijven op de zee der hypothesen.

Doch, voorzoover dat met de gebrekkige hulpmiddelen mogelijk was, meenen we voldoende te hebben aangewezen wat in hoofdzaak er toe leidde dat de desa-legende omtrent den nāga Ardawalika haar tegenwoordigen vorm kreeg, waarbij we tevens vonden dat zij is samengesteld uit verschillende zonder uitzondering Indische bestanddeelen, door één enkelen schakel aan elkaar verbonden. Dat de eenvoudige desalieden deze eenigszins kunstmatig in haar tegenwoordigen vorm gebrachte legende kennen, dat is zeker aan de zoo geliefde wayang te danken: de wayang toch is op Java de trouwe bewaarster van den ouden sagenschat, en door haar vooral blijven de oude legenden voortleven onder 't volk. Dit blijft waar, ook al weet men dat diezelfde wayang het hare heeft bijgedragen om in den loop der eeuwen den vorm der traditie al meer en te wijzigen. ²

Een enkel woord nog over de beteekenis en etymologie van het woord Arddhawalika. Allereerst de spelling: het metrum wijst uit dat in 't Oud-Jav. van walika de *a* kort en de *i* lang is (cf. 't

¹ „Brata-Joeda” deel I p. 121 noot 1.

² Zie Dr. Brandes, „Pararaton” p. 181.

citaat uit 't Bhârata-Yuddha). Meer moeite geven de eerste twee lettergrepen, die men geschreven vindt: âdra, adra, (soms ook eenvoudig dra, maar dit is in strijd met 't metrum), arddha en arda. Hoewel vele HSS. adra lezen, zal men toch veilig mogen aannemen dat „arddhawalîka” de oorspronkelijke vorm is ¹, niet alleen omdat, behalve nog eenige oud-Jav. HSS. (o. a. de door dr. Cohen-Stuart gebruikte), ook het Nieuw-Javaansch en 't Maleisch uitsluitend dezen vorm kennen, maar vooral omdat alleen arddha een eenigszins bruikbare beteekenis heeft (n.l. die van „zeer, in hooge mate”, vgl. b.v. arddhâwalepa en arddhâruhur), terwijl de omzetting van arddha (later arda en zelfs arda) in adra in overeenstemming is met een vaste klankwet. Maar wat kan arddhawalîka beteekenen?

't Is tamelijk wel zeker dat dit woord niet altijd een eigennaam maar eerder oorspronkelijk een epitheton geweest is, en ook dat het een samenstelling is van twee of meer woorden. Maar verder kunnen we slechts gissen. Prof. Kern heeft (blijkens een mededeeling van prof. Wilken in de Bijdr. Kon. Inst. 5de reeks, II p. 615) vroeger terloops opgemerkt dat het een samenstelling zou kunnen zijn van arddha (= zeer) + wyalîka (= valsch). „De zeer valsche” is ongetwijfeld een waardig epitheton voor een draak. Maar dan moet, nog vóór deze vorm in poëzie gebruikt werd, wya in wa zijn overgegaan, want het metrum eischte een korte a vóór wa. Ook schijnt „wyalîka” niet voor te komen als epitheton van Takṣaka of Açwasena: deze nâga-vorst en zijn zoon worden in 't Mahabhârata niet zoozeer als valsch en leugenachtig, dan wel als krachtig en toornig voorgesteld. De meest voorkomende epitheta van Takṣaka zijn: atisaṁkruddha (zeer toornig), âçiwiṣa (giftig) en tigmatejas (scherpsnijdend en vurig, heftig). En in het boven besproken gedeelte van het Khândawadahanaparwa wordt Açwasena genoemd: „Takṣakasya suto bali” en Takṣaka zelf heeft als epitheton: „mahâbala”. Nu zou men arddha-

¹ Alle Bhârata-Yuddha-HSS uit 't legaat v. d. Tuuk lezen adra. Zie nog het Kawi-Balin. Woordenboek van dr. v. d. Tuuk onder „arddhawalika” en onder „adrawalika”. Waarom de geleerde schrijver den eersten vorm speciaal Javaansch en als alleen in nieuwere beteekenis („kop op krisheften” etc.) gebruikt, en den tweeden vorm speciaal Oud-Jav. (of Balin.?) als eigennaam noemt, is mij niet duidelijk. Eén der beide vormen zal toch de meer oorspronkelijke moeten zijn, en die arddhawalika genoemde kop op krisheften zal dan toch wel hieraan zijn naam danken, dat hij een afbeelding is van den door den schrijver speciaal „adrawalika” genoemden nâga.

walîka kunnen oplossen in arddha + wali + ika. En dan blijkt arddhawali in beteekenis volkomen gelijk te zijn aan „mahâbala”, het genoemde epitheton van Takṣaka. De mogelijkheid is niet uitgesloten dat een latere afschrijver, die in zijn tekst vond: „arddhawalîka” (= arddhawali + ika), dat niet meer begreep en het te zamen opvatte als een eigennaam. 't Is bekend dat de latere omwerkers van de oude Kawiwerken meermalen dergelijke grove vergissingen begingen en we hadden boven al gelegenheid op te merken dat herhaaldelijk een of ander epitheton tot eigen-naam gemaakt wordt ¹. Soms ook zocht men voor iemand wiens eigenlijke naam niet bekend of verloren geraakt was, een naam te bedenken en zoo ontstonden de meest dwaze vergissingen. Een kras voorbeeld daarvan is de naam Tuhayata, ontstaan uit „[a]tuha yata” van str. 590c van 't Bhârata-Yuddha. De aldus gefabriceerde Tuhayata komt in de lakons geregeld voor als patih van Çalya, vorst van Mandaraka. Niet minder dwaas is de manier, waarop de eigennaam Sapwani ontstond uit de woorden „[ki]sapwan i” van str. 261d van 'tzelfde gedicht ².

Al zou dus de verklaring van den naam uit arddha + wali + ika, op grond van bovengenoemde voorbeelden, niet geheel ondenkbaar zijn, toch schijnt het te gewaagd ze zonder verderen grond aan te nemen, vooral ook omdat Arddhawalîka als naam reeds in 't Oud-Jav. Bhârata-Yuddha voorkomt, terwijl vergissingen als de bovengenoemde eerst door veel latere afschrijvers (na de herleving der letteren in de 18de eeuw) begaan werden.

Omtrent den oorsprong en de beteekenis van den naam Arddhawalîka zijn we dus tot nu toe nog niet in staat een voldoende gemotiveerd vermoeden uit te spreken.

Dezelfde nâga Arddhawalîka wordt of is vroeger door de Javanen beschouwd als een krachtige fetisj. Dit blijkt in de eerste plaats uit 't bekende feit dat een massief gouden beeld van den naga Arḍawalika (ꦲꦂꦢꦮꦮꦭꦶꦏ) behoort tot de voornaamste rijkssieraden

¹ Zoo bv. de reus Râwaga, die in 't Jav. bijna geregeld „Dasamuka” (= Daçamukha) = „de tienmondige” heet. Ook op deze voorliefde om bijnamen tot eigennamen te verheffen zal de wayang geïnculceerd hebben, omdat de çalang gewoon is bij 't optreden van een beroemd persoon al zijn bijnamen achtereenvolgens op te noemen en zoo goed hij kan te verklaren.

² Men denke ook aan Sagoṭra. Zie prof. Kern, „Een Ind. Sage in Jav. Gewaad” p. 29.

van de vorsten van Surakërta en Yogyakërta. Die rijkssieraden zijn eigenlijk vorstelijke pusaka's of voorvaderlijke erfstukken, ze genieten een fetisjistische vereering en worden dan ook met den meesten eerbied behandeld ¹. Het eenigszins vogelachtige uiterlijk van de Solo'sche Arḍawalika deed prof. Wilken vermoeden, dat de latere Javanen bij 't woord Arddhawalîka aan 't Sanskr̥t mallika (e. s. v. gans) zouden gedacht hebben, waardoor dit vogelachtige uiterlijk misschien zou te verklaren zijn; toch gaf ZHG. toe dat de A. van oorsprong een nâga (slang of draak) is ². Maar de afbeeldingen van Cephas (bij de werken van Dr. Groneman) van de Yogyasche Arḍawalika laten geen twijfel over: de bedoelde upacara is wel degelijk de ons uit de literatuur en uit de legende bekende nâga. In de beschrijving wordt hij trouwens genoemd: „naga Arḍa-walika”. Veel duidelijker dan die van Solo heeft de Yogyasche Arḍawalika den gewonen vorm van een nâga-kop, met een kroon (hij is dus een nâgarâja, een vorst der nâga's evenals Takṣaka in 't Mahâbhârata genoemd wordt), een geschubd lichaam en een duidelijk-zichtbaren slangestaart. Dat 't lichaam van den naga in 't midden sterk verbreed is en zoo eenigszins den vogelvorm nadert, heeft een zuiver-practische oorzaak: als upacara moest de gouden Arḍawalika dienen tot doos, evenals de andere regalia; vandaar ook dat ze alle: de mërak, de sawung-galing etc. aan de bovenzijde van een deksel voorzien zijn.

Verder vindt men denzelfden gekroonden nâga afgebeeld op 't lemmet van krissen: in 't Ethnografisch Museum alhier vindt men een niet gering aantal pronkkrissen, voornamelijk afkomstig van Yogyakarta, die met den bedoelden nâga versierd zijn. Dr. Schmeltz gaf van verscheidene een afbeelding en beschrijving ³. Dat de hier afgebeelde gekroonde nâga werkelijk de Arḍawalika is blijkt niet alleen uit de gelijkenis met den boven-beschreven upacara, maar in dr. v. d. Tuuk's Kawi-Balin. Woordenb. leest men dat

¹ Zie Wilken „Animisme” I p. 115 en 117—118 —. De upacara's van Surakarta werden beschreven en afgebeeld door Mr. Deeleman in Bijdr. Kon. Inst., nieuwe volgr., deel II p. 358 met de Bijlage. Die van Yogyakarta beschreef Dr. Groneman „In den Kēḍaton te Jogjakarta”, Leiden, Brill 1888, p. 10. Zie de hierbij behorende prachtige photo's van Cephas, plaat Ia en Ib. Cf. van denzelfden schrijver: „De Garēbēg's te Ngayogyakarta”, Nijhoff 1895, plaat VII met de beschrijving.

² Zie Bijdr. Kon. Inst. V, II p. 615 en 616, noot 23.

³ Zie Internat. Archiv für Ethnographie, Band III (1890), vooral figuren 5 en 7 van Taf. IX en fig. 3 van Taf. X met de beschrijving op p. 95 en 96. Zie ook Taf. IX, fig. 9, waar dezelfde nâga op een wēḍung (hakmes) is afgebeeld.

de "nâga-kop op krisheften" inderdaad "Arddhawalika" genoemd wordt. Ook herkent men dezelfde figuur op twee der staatsielansen van Surakarta, eveneens op 't Museum aanwezig. Van een der bedoelde krissen wordt in Dr. Schmeltz's beschrijving uitdrukkelijk vermeld dat 't een "altes Familienstück", dus een "pusaka" is; op deze kris versiert de kop van de Arḍawalika (geheel in goud met kroon) het lemmet, terwijl de staart over de geheele lengte der kris doorloopt, in zijne kronkelingen de bochten van de kris volgend. Eindelijk vinden wij volkomen denzelfden nâga (met kroon) afgebeeld op 't houten gestel van gongs en gamēlan-instrumenten, in 't Museum alhier aanwezig.

Waarom dankt nu de nâga Arḍawalika zijn fetisjistische vereering? In 't algemeen laat het zich denken, dat men door de afbeelding van een slang, het venijnig bijtende, gevaarlijke dier, op een kris of een lans aan te brengen, de steken, met deze wapenen toegebracht, krachtiger, "venijniger" meende te maken. Maar dat men juist in 't bijzonder den nâga Arḍawalika afbeeldt, moet zijn oorzaak vinden in 't geloof, dat deze nâgarâja bij uitstek machtig, bijzonder venijnig is. Wist men nu zeker dat de naam Arddhawalika oorspronkelijk niet anders is dan een bijnaam van den nâgarâja Takṣaka of diens zoon Aḥwasena, dan ware de hem toegekende tooverkracht af te leiden uit wat er van dezen in de boven besproken Indische mythen verteld wordt. Daar we echter omtrent dit punt met de ons beschikbare gegevens nog geen voldoende zekerheid konden verkrijgen, blijft nog altijd de mogelijkheid over dat de nâgarâja Arddhawalika oorspronkelijk een ander mythisch wezen is, dat men later met Takṣaka en Aḥwasena heeft vereenzelvigd. 't Zou toch kunnen zijn dat door de latere Javanen Takṣaka en Aḥwasena zijn verward en geïdentificeerd met andere beroemde en vereerde slangen, hetzij deze van Indischen oorsprong waren (men denke b.v. aan den bekenden slangenvorst Çeṣa of Anantabhoga en aan Wāsuki), hetzij ze behoorden tot de van oudsher door de Javanen zelf vereerde dieren (bij verscheidene Maleisch-Polynesische volken worden slangen vereerd). Maar liever dan ons hieromtrent verder in bloote gissingen te verdiepen, stellen we ons voorloopig tevreden met de tot dusverre verkregen resultaten, in afwachting van wat voortgezet onderzoek nog zal aan 't licht brengen.

Leiden.